

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาค้นคว้าข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในเขตอุทยานแห่งชาติ มีแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

- 2.1 แนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน
- 2.2 แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
- 2.3 แนวคิดขีดความสามารถที่จะรองรับได้ของพื้นที่
- 2.4 แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน
- 2.5 แนวคิดผลกระทบจากการท่องเที่ยว
- 2.6 แนวคิดการจัดการอุทยานแห่งชาติ
- 2.7 นโยบายการท่องเที่ยวของภาครัฐ
- 2.8 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- 2.9 กรอบแนวคิดในการศึกษา

2.1 แนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

Tourism Canada, 1990 (อ้างใน นครินทร์ ชัยแก้ว, 2545) ได้นำเสนอไว้ว่า การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน จะนำมาซึ่งการจัดการทรัพยากรทั้งหมดในแนวทางที่เราตอบสนองความต้องการทางเศรษฐกิจ สังคมและสุนทรียภาพ ขณะเดียวกันก็ต้องรักษาความอุดมสมบูรณ์ทางด้านวัฒนธรรม กระบวนการที่ สมดุลทางนิเวศ ความหลากหลายทางชีวภาพและสนับสนุนการดำรงอยู่ของชีวิต จากคำจำกัดความข้างต้นสะท้อนให้เห็นประเด็นสำคัญต่างๆ ที่สอดคล้องกันอยู่ถึง 7 ประเด็น ก็คือ การจัดการทรัพยากร ความต้องการทางเศรษฐกิจ การตอบสนองความต้องการหรือพันธะทางสังคม การคงอยู่ของสุนทรียภาพ มาตรการทางนิเวศวิทยา ความหลากหลายทางชีววิทยา และสนับสนุนการดำรงชีวิต ซึ่งในภาพรวมแล้ว การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนนั้นจะเป็นการท่องเที่ยวที่มีลักษณะสำคัญ 4 ประการ โดยสอดคล้องกับ บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2542) ดังต่อไปนี้

1. เป็นการท่องเที่ยวที่ต้องดำเนินอยู่ภายใต้ขีดความสามารถที่รองรับได้ของธรรมชาติ ชุมชน ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม วิถีชีวิต ที่มีต่อกระบวนการท่องเที่ยว

2. เป็นการท่องเที่ยวที่ต้องตระหนักถึงการมีส่วนร่วมของประชาชน ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม วิถีชีวิต ที่มีต่อกระบวนการการท่องเที่ยว

3. ต้องให้เกิดความเสมอภาคและยุติธรรมเกี่ยวกับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่เกิดจากการท่องเที่ยวให้แก่ประชาชนทุกส่วน

4. ต้องชี้แจงภายใต้ความต้องการของประชาชนท้องถิ่นและชุมชนในพื้นที่ท่องเที่ยวต่างๆ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (มทป.) กล่าวว่าเป้าหมายที่สำคัญที่สุดของการพัฒนาการท่องเที่ยว นั่น คือ ความพยายามที่จะก่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งจะพิจารณาได้จากองค์ประกอบ 4 ประการ คือ

1. ต้องดำเนินการในเรื่องขอบเขตความสามารถของธรรมชาติ ชุมชน ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม วิถีชีวิตที่มีต่อกระบวนการด้านท่องเที่ยว

2. ต้องตระหนักต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน ชุมชน ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม วิถีชีวิตที่มีต่อกระบวนการด้านท่องเที่ยว

3. ต้องยอมรับให้ประชาชน ทุกส่วนได้รับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่เกิดจากการท่องเที่ยวอย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกัน

4. ต้องชี้แจงตามความปรารถนาของประชาชนท้องถิ่นและชุมชนในชนบทท่องเที่ยวต่างๆ ภาวเดช พิชย์วิเชียร (อ้างใน เฉชา โด่งสูงเนิน, 2543) ได้กล่าวถึงการพัฒนาการท่องเที่ยวให้มีความยั่งยืนซึ่งจำเป็นต้องมีการพิจารณาทั้งในด้าน เศรษฐศาสตร์ สังคม และสิ่งแวดล้อมควบคู่กันไปโดยตลอด การพัฒนาที่ยั่งยืน โดยความหมายต่างๆ ไปนั้นหมายถึง การพัฒนาที่จะใช้ประโยชน์ในปัจจุบัน โดยไม่กระทบกระเทือนผลประโยชน์ที่พึงมีได้ในอนาคตหรือในอีกความหมายหนึ่ง คือการใช้ประโยชน์เชิงเศรษฐกิจจากวัฒนธรรม หรือธรรมชาติในระดับที่ให้วัฒนธรรมหรือธรรมชาติยังคงสภาพอยู่ได้อย่างถาวร

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา(อ้างแล้ว) ได้สรุปแนวความคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนมีลักษณะสำคัญอยู่ 6 ประการ คือ

1. เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทุกประเภท ทั้งแหล่งท่องเที่ยวประเภทธรรมชาติ แหล่งท่องเที่ยวประเภทประวัติศาสตร์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ และแหล่งท่องเที่ยวประเภท ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี กิจกรรม

2. เป็นการท่องเที่ยวที่เน้นคุณค่าและความเป็นเอกลักษณ์ของแต่ละแหล่งท่องเที่ยว

3. เป็นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบต่อทรัพยากรท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยว

4. เป็นการท่องเที่ยวที่ให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัส เรียนรู้ และได้รับประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติและวัฒนธรรม

5. เป็นการท่องเที่ยวที่ให้ผลตอบแทนแก่ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

6. เป็นการท่องเที่ยวที่ให้ประโยชน์ต่อชุมชนท้องถิ่น และคืนประโยชน์กลับสู่ทรัพยากรท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมของท้องถิ่นด้วย

จันทร์ทิพย์ คงปาน (2545) กล่าวว่า การวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวในแต่ละพื้นที่ควรมีการวางแผนและควบคุมและอนุรักษ์แหล่งพื้นที่ท่องเที่ยว การวางแผนควบคุมทั้งจากส่วนกลางและภูมิภาคเป็นสิ่งจำเป็นเพื่อที่หลีกเลี่ยงข้อขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างภาครัฐและภาคเอกชนเนื่องจากภาคเอกชนมักจะมุ่งหวังผลกำไรจากการพัฒนาการท่องเที่ยวเพียงอย่างเดียว ดังนั้นจึงควรมีการสนับสนุนการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน โดยมีความร่วมมือกันระหว่างภาครัฐและภาคเอกชนรวมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุก ๆ ฝ่าย

สร้อยศรี อาสาสรรพกิจ (2542) กล่าวว่า การพัฒนาอย่างยั่งยืนเป็นการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคมน้อยที่สุด มีความสอดคล้องกันทั้งด้านการพัฒนาและด้านการตลาดที่จะนำพานักท่องเที่ยวมาชื่นชมทรัพยากรการท่องเที่ยวได้เป็นประจำสม่ำเสมอ อันจะส่งผลให้เกิดการหมุนเวียนทางเศรษฐกิจที่ตอบสนองต่อการพัฒนาสิ่งแวดล้อมและสังคมอย่างต่อเนื่อง

กล่าวโดยสรุป การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เป็นรูปแบบการพัฒนาที่มีความรับผิดชอบต่อและเคารพต่อพื้นที่ทรัพยากรท่องเที่ยว โดยเน้นการใช้ประโยชน์ตามแนวทางการอนุรักษ์เพื่อไปสู่ความยั่งยืนที่ต้องอาศัยความร่วมมือกันหลายฝ่ายทั้งภาครัฐ ภาคเอกชนและภาคประชาชนในลักษณะของการมีส่วนร่วม

2.2 แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มาจากคำภาษาอังกฤษว่า (ecotourism) ซึ่งเป็นคำผสมกันระหว่างคำว่า “ecology” ที่แปลว่า นิเวศวิทยา และคำว่า “tourism” ที่แปลว่าการท่องเที่ยวซึ่งคำว่า “ecotourism” นี้เอง ในวงการนักท่องเที่ยวและในแวดวงวิชาการได้มีการพยายามที่จะบัญญัติศัพท์ภาษาไทยไว้หลายคำ เช่น การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การท่องเที่ยวเพื่อรักษาระบบนิเวศ การท่องเที่ยวเพื่อการอนุรักษ์ นิเวศสัญจร สำหรับประเทศไทยคำที่ใช้กันอย่างแพร่หลาย ก็คือการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยหน่วยงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้นำคำนี้เข้าเสนอราชบัณฑิตยสถาน พิจารณาใช้อย่างเป็นทางการในประเทศแล้ว (บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, 2542)

ภายใต้ความต้องการของประเทศในการสร้างความสมดุลระหว่างการพัฒนากับการอนุรักษ์ และกระแสของโลกที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาที่ยั่งยืน จึงก่อให้เกิดกระแสที่สำคัญต่อการพัฒนาการท่องเที่ยว 3 ด้าน คือ

1. กระแสความต้องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ
2. กระแสความต้องการของนักท่องเที่ยวในการศึกษา เรียนรู้สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ

3. กระแสความต้องการพัฒนาคน โดยการมีส่วนร่วมของประชาชน

จากพลัง 3 กระแสนี้ จึงทำให้เกิดแนวคิดการพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวแนวใหม่ที่ป้องกันผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม และเพื่อรักษาระบบนิเวศของชาติ นั่นคือ Green tourism หรือ Ecotourism ซึ่งเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่มีกรอบและโครงสร้างเล็กๆ รวมกันแล้วนำไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนได้ (All tourism should be sustainable tourism: Dowling, 1995) นักวิชาการจากสมาคมส่งเสริมการท่องเที่ยวภาคพื้นเอเชียแปซิฟิก (PATA) องค์การการท่องเที่ยวโลก (WTO) นักวิชาการในอุตสาหกรรมทั้งจากยุโรป สหรัฐอเมริกา ต่างให้คำจำกัดความของ Ecotourism บนพื้นฐานองค์ประกอบว่าเป็นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบ (Responsible) ในแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ (Nature - based tourism) มีการจัดการสิ่งแวดล้อม (Environment management) และการให้ความรู้การศึกษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (Environment education - based tourism) โดยประชาชนในท้องถิ่นจะต้องมีส่วนร่วมในการจัดการ (Community based participation) ร่วมคิด ดำเนินการ ได้รับผลประโยชน์ และบำรุงรักษาเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพ และประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี

2.2.1 ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ช่วงกระแสของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมแพร่ขยายไปทั่วโลก และ ททท. จัดทำแผนพัฒนาและอนุรักษ์การท่องเที่ยว จึงได้แต่งตั้งคณะทำงานเพื่อศึกษาเรื่อง Ecotourism ระยะเวลาแรกคณะทำงานมีมติใช้คำจำกัดความ Ecotourism ในความหมายภาษาไทยว่า “การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์” โดยมีความประสงค์ที่จะสื่อความหมายให้กับชาวไทยทุกระดับเข้าใจว่า รูปแบบการท่องเที่ยว Ecotourism นับเป็นรูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและรูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวเพื่อรักษาสีเขียวในการรับรู้ของชาวไทย คือ การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

ต่อมา ททท. ได้มอบหมายให้สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (วท.) ทำการศึกษาเพื่อกำหนดนโยบายเพื่อการท่องเที่ยวเพื่อรักษาระบบนิเวศและขอให้ราชบัณฑิตยสถานกำหนดความหมาย ในที่สุดจึงได้ความหมายของคำว่า Ecotourism คือ

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หมายถึง การท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบต่อแหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ สิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยว โดยมีกระบวนการการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้อง ภายใต้การจัดการอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่น เพื่อมุ่งเน้นให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน

2.2.2 องค์ประกอบหลักของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

มีองค์ประกอบหลักที่สำคัญของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ 4 ประการ คือ

1. องค์ประกอบด้านพื้นที่ เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น (Identity or Authentic or Endemic or Unique) ทั้งนี้รวมถึงแหล่งวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ (Ecosystem) ในพื้นที่นั้นๆ ดังนั้น องค์ประกอบด้านพื้นที่จึงเป็นการท่องเที่ยวที่พื้นฐานอยู่กับธรรมชาติ (Nature-based tourism)

2. องค์ประกอบด้านการจัดการ เป็นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบต่อ (Responsible travel) โดยไม่ให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม การป้องกันและกำจัดมลพิษ และควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีขอบเขต จึงเป็นการท่องเที่ยวที่มีการจัดการอย่างยั่งยืน (Sustainable managed tourism) เพื่อให้เกิดเป็นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม และสังคม

3. องค์ประกอบด้านกิจกรรมและกระบวนการ เป็นการท่องเที่ยวที่มีกระบวนการเรียนรู้ (Learning process) โดยมีการให้การศึกษาเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยวเป็นการเพิ่มพูนความรู้ ประสบการณ์ ความประทับใจ เพื่อสร้างความตระหนักและปลูกจิตสำนึกที่ถูกต้องต่อนักท่องเที่ยว ประชาชนท้องถิ่น และผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้อง จึงเป็นการท่องเที่ยวสิ่งแวดล้อมศึกษา (Environment education – based tourism)

4. องค์ประกอบด้านการมีส่วนร่วม เป็นการท่องเที่ยวที่มีการคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนและประชาชนท้องถิ่น (Involvement of local community or People participation) ที่มีส่วนร่วมในการคิด วางแผน ปฏิบัติตามแผน ได้รับผลประโยชน์ ติดตามตรวจสอบ ตลอดจนบำรุงรักษาทรัพยากรท่องเที่ยวอันจะก่อให้เกิดผลประโยชน์ในท้องถิ่น ทั้งการกระจายรายได้ การยกระดับคุณภาพชีวิตและการได้รับผลตอบแทนเพื่อการกลับมาบำรุงรักษาและการจัดการแหล่งท่องเที่ยวด้วย และในที่สุดแล้วท้องถิ่นส่วนร่วมในการควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพ ท้องถิ่นในที่นี่เริ่มต้นจากระดับรากหญ้า (Grass root) จนถึงการปกครองท้องถิ่น และอาจรวมไปถึงการมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้อง จึงเป็นการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน (Community participation-based tourism)

หากการท่องเที่ยวใดมีองค์ประกอบที่สมบูรณ์ตามลักษณะดังกล่าวข้างต้น จัดได้ว่าเป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่สมบูรณ์ หากขาดหรือปราศจากข้อใดข้อหนึ่งไปความสมบูรณ์จะลดน้อยลงไป (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2544) ซึ่งสอดคล้องกับ Buckley (อ้างใน นครินทร์ ชัยแก้ว, 2545)

ลักษณะเฉพาะประการหนึ่งของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศคือ การมุ่งเน้นในแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติเพื่อประสานการท่องเที่ยวกับความพอใจในการเรียนรู้และสัมผัสกับระบบนิเวศที่มีความแตกต่างอย่างชัดเจนกับความสนใจประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และการพัฒนาอารยธรรมของมนุษย์ในการเอาชนะธรรมชาติ ลักษณะเฉพาะนี้จึงทำให้การท่องเที่ยวเชิงนิเวศไม่ใช่การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม (Cultural tourism และ Historical tourism) ในทำนองเดียวกันกับการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ (Natural tourism) แม้ว่าจะมีความคาบเกี่ยวกันในพื้นที่ก็ตามแต่ก็ไม่ใช่การท่องเที่ยวเชิงนิเวศทั้งหมด ทั้งนี้ต้องขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของการจัดการการท่องเที่ยวด้วย ดังนั้นแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ จึงมีบางส่วนจัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้หรือแหล่งท่องเที่ยวหนึ่งๆ อาจมีการท่องเที่ยวเชิงนิเวศควบคู่ไปกับการท่องเที่ยวแบบอื่นๆ ได้

จากลักษณะดังกล่าว จึงมีสิ่งที่ควรทำความเข้าใจเพิ่มเติม ดังนี้

1. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นการท่องเที่ยวแนวใหม่ที่แตกต่างจากการท่องเที่ยวแบบปกติหรือแบบประเพณีนิยม ซึ่งเป็นการท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวเป็นหลัก และการเน้นการส่งเสริมเพื่อเพิ่มรายได้ทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญ

2. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ไม่ใช่สิ่งตรงกันข้ามกับการท่องเที่ยวแบบคณะใหญ่ (Mass tourism) เพราะการท่องเที่ยวเชิงนิเวศไม่ได้จัดถูกจำกัดที่ขนาดของการท่องเที่ยว แต่จำกัดที่รูปแบบกิจกรรมและขนาดที่เหมาะสมกับพื้นที่ นักท่องเที่ยวกลุ่มเล็กๆ สามารถทำลายสิ่งแวดล้อมได้เช่นเดียวกันหรือมากกว่านักท่องเที่ยวคณะใหญ่หากปราศจากการจัดการที่ดี การจัดการกับการท่องเที่ยวคณะใหญ่ในทิศทางและ ภายใต้รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้จัดเป็น Mass Ecotourism

3. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ไม่จำเป็นต้องเป็นการจัดการที่ง่าย ๆ ราคาถูก มีรูปแบบการท่องเที่ยวที่ยากลำบาก มีรายได้จากการท่องเที่ยวน้อย เพียงแต่มีการจัดการที่ดี มีการรักษาสิ่งแวดล้อมอย่างมี ประสิทธิภาพ มีการประสานความเข้าใจกับนักท่องเที่ยวและให้ประโยชน์ที่เหมาะสมตามความคาดหวังของนักท่องเที่ยวแล้ว การท่องเที่ยวเชิงนิเวศอาจตอบสนองนักท่องเที่ยวได้ทุกกลุ่ม ทุกระดับและมีรายได้สูงเช่นกัน

4. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จึงให้ความสำคัญในการให้การศึกษาและสร้างจิตสำนึกมากกว่าการให้ความพึงพอใจอย่างไม่มีขอบเขตของนักท่องเที่ยว ดังนั้นจึงเป็นการท่องเที่ยวที่ต้องมีการประสานความเข้าใจกันอย่างเหมาะสมตลอดกระบวนการ

รวิไพพรรณ แก้วสุริยะ (มป.ป.) ได้กล่าวถึงการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่มีคุณภาพไว้ว่า “การบริหารจัดการนี้สามารถแยกลักษณะการบริหารจัดการตามหน้าที่ที่รับผิดชอบผู้ประกอบการและนักท่องเที่ยวจะต้องคำนึงถึงการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวการบริหารจัดการนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ การพัฒนาสินค้าของที่ระลึกที่รักษาสิ่งแวดล้อม (Green Products) รวมถึงการส่งเสริมการตลาดและการพัฒนาตลาดอยู่ด้วย”

ดังนั้นการจัดการแหล่งท่องเที่ยวจึงมีองค์ประกอบสำคัญคือ

1. คงรักษาไว้ให้มีสภาพดั้งเดิมมากที่สุดและอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดี (สะอาด) มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น

2. การออกแบบสิ่งก่อสร้างสิ่งบริการอำนวยความสะดวกการท่องเที่ยว (ที่พัก การเดินทาง การบริการอาหารเครื่องดื่ม ห้องสุขา ต้องกลมกลืนกับธรรมชาติแวดล้อมและวัฒนธรรมพื้นบ้าน ไม่เป็นสิ่งแปลกปลอมเข้าไป การออกแบบสิ่งก่อสร้างที่ทางเดินต้องคำนึงถึงคนพิการด้วยแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติควรหลีกเลี่ยงการตัดต้นไม้เป็นสำคัญและคำนึงถึงกระแสน้ำจะไม่ก่อให้เกิดการพังทลายไม่กีดขวางทางเดินของสัตว์ป่า

การเดินทางเข้าชมที่สะดวก (มิได้หมายถึงถนนลาดยางจรดถึงแหล่งท่องเที่ยว) ทางเดินในแหล่งธรรมชาติที่เปราะบาง ควรทำทางเดิน (Board Walk) คำนึงถึงความปลอดภัย มีระบบการสื่อความหมายที่ดี (แม้เดินเที่ยวคนเดียวก็ได้) รวมถึงการใช้เส้นทางเพื่อคนพิการ นอกจากนี้ต้องคำนึงถึงการติดต่อสื่อสารระหว่างนักท่องเที่ยวกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เมื่อมีเหตุการณ์ที่ฉุกเฉินป้ายสื่อความหมายควรออกแบบใช้ได้ทนทานและต้องคำนึงถึงคนพิการด้วย

แหล่งบริการอาหารและเครื่องดื่ม ต้องคำนึงถึงการจัดการกำจัดขยะและน้ำเสีย

ในแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่เดินทางระยะไกล ควรสร้างห้องสุขาบริการตามระยะทางเดินห่างกันอย่างน้อย 3 กิโลเมตรต่อหนึ่งแห่ง ห้องสุขาต้องสะอาด (คิดค่าบริการเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายการจัดจ้างแรงงานดูแล)

3. มีการจัดสาธารณูปโภคพื้นฐานต้องคำนึงถึงขีดความสามารถ ขอบเขตในการรองรับปริมาณนักท่องเที่ยว (จำนวนนักท่องเที่ยว) โดยใช้หลักการสภาพแวดล้อม ขีดความสามารถการรองรับทางกายภาพ (Physical Carrying Capacity) และขีดความสามารถการรองรับทางสภาพแวดล้อม (Environment Carrying Capacity) อาทิ น้ำประปา ไฟฟ้า ขยะมูลฝอย ต้องมีแผนการจัดการอย่างดีเพียงพอต่อการใช้

4. ศึกษาวิเคราะห์ความอ่อนไหวของระบบนิเวศ ทั้งทรัพยากรทางธรรมชาติและมรดกทางวัฒนธรรมและแหล่งโบราณคดี โบราณสถานต่างๆ แม้เป็นเพียงเนินดินร้างย่อมสะท้อนอดีตกาลที่ทรงคุณค่า ซึ่งเราสามารถศึกษาค้นคว้าถึงลักษณะการตั้งถิ่นฐานชุมชนโบราณได้

5. ศึกษาและสำรวจแหล่งพลังงาน เพื่อนำมาใช้ก่อนประโยชน์มากที่สุด อาทิ พลังงานแสงอาทิตย์ พลังงานกระแสม พลังงานความร้อนใต้พิภพ เป็นต้น ควรใช้พลังงานจากธรรมชาติมากที่สุด หลีกเลี่ยงการใช้น้ำธรรมชาติโดยให้ใช้อย่างคุ้มค่า หลีกเลี่ยงการใช้เครื่องปรับอากาศมากที่สุด

6. การกำจัดของเสียจะต้องมีระบบการกำจัดน้ำที่มีประสิทธิภาพ การบำบัดน้ำเสียก่อนทิ้งตามธรรมชาติ การกำจัดขยะและปฏิกูล ถือหลัก ใช้น้ำแล้วใช้น้ำ และเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์อีก (Reuse/recycle) สำหรับของเสียจากห้องสุขา อาจใช้ระบบการทำแก๊สมวลชีวภาพ (Bio Gas) เป็นต้น

7. การบริหารจัดการ การบริการ ควรคำนึงถึงระดับมาตรฐานสากล ปัจจุบันต้องคำนึงถึง ISO 9000 / ISO 14000 / ISO 1800 ด้วย

8. การให้การศึกษาต้องรู้จักวิธีการบริหารจัดการทรัพยากรท่องเที่ยว จะต้องให้การศึกษาต่อประชาชนในท้องถิ่นทุกระดับ ให้มีการเรียนรู้เพิ่มพูนประสบการณ์ รู้วิธีการบริการ การฝึกอบรม คุณาน ให้เกิดความรู้ใหม่ๆ ทันเหตุการณ์เสมอ

9. มีการตรวจสอบผลกระทบ การประเมินศักยภาพในแหล่งท่องเที่ยว จะต้องกำหนดสถานภาพให้เหมาะสม โดยหารายละเอียดรวบรวมข้อมูลสภาพแวดล้อมในที่แห่งนั้นว่า ควรอยู่ในระดับไหน หากความสมดุลระหว่างความสามารถรองรับของพื้นที่กับความต้องการของนักท่องเที่ยว และการยอมรับของชุมชนท้องถิ่นต่อการพัฒนา รวมทั้งนโยบายของรัฐบาลจะต้องมีความสัมพันธ์กัน เป้าหมายของการบริหารจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวนั้น จะต้องมีความสอดคล้องจากฝ่ายบริหารทุกระดับ การจัดการใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยวจะต้องคำนึงถึง การลงทุน ต้นทุนของสิ่งแวดล้อมด้วย

10. การบริหารจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวนี้ ต้องมีการวางแผน ปรับปรุงพัฒนา กฎระเบียบระหว่างผู้ประกอบการ ภาครัฐบาล องค์กรพัฒนาเอกชนกับประชาชนท้องถิ่น องค์กรประกอบธุรกิจจะต้องเปิดโอกาสให้คนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมดำเนินการอย่างเสมอภาคกัน

กล่าวโดยสรุป ปัจจุบันคงมีอาชีพพิเศษได้ว่ากระแสด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่มุ่งเน้นถึงการอนุรักษ์ทรัพยากรที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวได้มีบทบาทสำคัญที่จะสร้างและส่งเสริมให้ผู้บริโภคจากการท่องเที่ยวไม่ว่าจะเป็นนักท่องเที่ยว ผู้ประกอบการหรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้ให้ความสนใจถึงการจัดการการท่องเที่ยวที่มีอยู่ให้เป็นไปในทางที่ยั่งยืนตามหลักการและแนวทางการท่องเที่ยวเชิงนิเวศหากได้นำไปใช้ในพื้นที่ที่มีแหล่งท่องเที่ยว

ที่เหมาะสมก็จะทำให้เกิดประโยชน์ต่อพื้นที่และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องอย่างมหาศาลและมีความยั่งยืนไปด้วย

2.3 แนวคิดขีดความสามารถที่จะรองรับได้ของพื้นที่

มนัส สุวรรณ (2538) ได้อธิบายเกี่ยวกับแนวคิดความสามารถที่จะรองรับได้ของพื้นที่ไว้ว่า ธรรมชาติของแต่ละพื้นที่ย่อมมีขีดจำกัด ความสามารถที่รองรับได้อยู่ระดับหนึ่ง ระดับความสามารถที่จะรับได้นี้แตกต่างกันไปตามความแตกต่างทางด้านกายภาพชีวภาพของพื้นที่ และกิจกรรมของมนุษย์ที่กระทำในพื้นที่นั้น ซึ่งถ้าหากมีการใช้ประโยชน์จากพื้นที่เกินขีดจำกัดนี้ไปแล้ว จะทำให้สภาพและความสมดุลของพื้นที่สูญเสียไปจนเกิดปัญหาต่อเนื่องอื่นๆ ตามมา ความสามารถที่จะรับได้นี้สามารถแยกพิจารณาเป็น 3 ประเด็น ดังนี้

1. ความสามารถที่รับได้ทางกายภาพ (Physical Carrying Capacity) หมายถึง ลักษณะหรือสภาพทางกายภาพของสถานที่ที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวตามความประสงค์เป็นขีดจำกัดได้ชัดเจน และจับต้องได้มากกว่า เช่น ขนาดของพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวที่มีอยู่แน่นอนตายตัวย่อมเป็นตัวกำหนดว่าจะสามารถสร้างอาคารหรือสิ่งก่อสร้างได้จำนวนมากน้อยเท่าใด เป็นต้น

2. ความสามารถที่รองรับได้ทางสังคม (Social Carrying Capacity) หมายถึง ความสามารถของสถานที่และสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ของสถานที่ท่องเที่ยวที่จะพัฒนาหรือขายบริการแก่ผู้มาเที่ยว กล่าวอีกนัยหนึ่ง ความสามารถของสถานที่ท่องเที่ยวที่สามารถให้บริการแก่นักท่องเที่ยวในจำนวนสูงสุด โดยไม่ทำให้เกิดภาวะแออัด

3. ความสามารถที่จะรองรับได้ทางนิเวศ (Ecological Carrying Capacity) หมายถึง ความสามารถของสภาวะแวดล้อมทางธรรมชาติในพื้นที่และบริเวณใกล้เคียงกับสถานที่ที่จะได้รับการต่อการเปลี่ยนแปลงทางนิเวศวิทยาที่เกิดจากการพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยวดังกล่าวให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยว เพราะการที่นักท่องเที่ยวไปรวมตัวอยู่ในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งเป็นจำนวนมาก ย่อมก่อให้เกิดความกดดันต่อพื้นที่นั้นโดยตรงซึ่งบางครั้งอาจมากกว่าพื้นที่นั้นจะรับได้

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2542) กล่าวว่า ขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่ในการพัฒนาทรัพยากรท่องเที่ยวหมายถึง ปริมาณนักท่องเที่ยวสูงสุดที่สามารถอยู่ได้ด้วยความปลอดภัย และได้รับความพึงพอใจและได้รับสิ่งอำนวยความสะดวกอย่างเหมาะสมในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวหนึ่ง ๆ โดยไม่ทำให้สภาพแวดล้อมถูกทำลายหรือถูกทำลายน้อยที่สุด ยังคงรักษาสภาพการเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ดีไว้มากที่สุด ทั้งนี้ การพัฒนาการท่องเที่ยวจะต้องไม่กระทบต่อความจำเป็นขั้นพื้นฐานและความรู้สึกนึกคิดของประชาชนในท้องถิ่นด้วย

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยและสมาคมพัฒนาสังคม (อ้างในจันทร์ทิพย์ คงปาน, 2545) ได้ศึกษาขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวของหมู่เกาะพีพีด้านกายภาพ สิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และสังคม ที่จะไม่ทำให้เกิดความเสียหายต่อแหล่งท่องเที่ยว โดยมีแนวความคิดของขีดความสามารถรองรับการท่องเที่ยวว่า ขีดความสามารถรองรับการท่องเที่ยวเป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาท่องเที่ยวระยะยาวไม่ว่าจะเป็นการท่องเที่ยวเชิงเศรษฐกิจหรือเชิงอนุรักษ์ก็ตาม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ย่อมพิจารณาเรื่องขีดความสามารถรองรับการท่องเที่ยวเป็นสำคัญ “ขีดความสามารถ” ของอะไรก็ตามเป็นผลของการพัฒนาสิ่งนั้นจนถึงระดับที่อยู่ระหว่าง “ความสามารถ” และ “ศักยภาพ” ของสิ่งนั้น ในการพัฒนาสิ่งใดก็ตาม หากปล่อยให้ไปไปตามสภาพปกติธรรมชาติเราเรียกสภาพดังกล่าวว่า ความสามารถ (Ability) แต่ถ้าหากมีการจัดการอย่าง ถูกต้องเหมาะสมก็จะเป็นการยกระดับความสามารถให้สูงขึ้นเรียกว่า ขีดความสามารถ (Capacity) และหากจะให้ขีดความสามารถเพิ่มขึ้นได้ใกล้เคียงหรือเต็มศักยภาพ (Potential) ได้ก็ถือว่าเป็นขีดความสามารถสูงสุด (Optimal Capacity) ดังนั้นการพัฒนาขีดความสามารถของการรองรับการท่องเที่ยว จึงเป็นการพัฒนาขีดความสามารถขององค์ประกอบของการท่องเที่ยวแต่ละด้าน ตลอดจนการจัดการระบบและกระบวนการความสัมพันธ์ขององค์ประกอบเหล่านั้นให้เหมาะสมที่สุดก็จะได้ขีดความสามารถสูงสุด

กล่าวโดยสรุป ในสภาพทางธรรมชาติของแต่ละพื้นที่ต่างก็มีขีดจำกัดในการที่จะรองรับกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นมากขึ้นน้อยแตกต่างกันตามศักยภาพของพื้นที่ ดังนั้นจึงควรให้ความสำคัญในระดับสูงในเรื่องการพิจารณาถึงขีดความสามารถของพื้นที่เพื่อนำไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน โดยเฉพาะการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จึงจะเป็นการป้องกันการเกิดความเสียหายให้กับพื้นที่ ทั้งด้านสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ชีวภาพ ระบบนิเวศ และทางสังคมเศรษฐกิจ

2.4 แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน

ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540 - 2544) ได้ให้ความสำคัญต่อการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ เพื่อเป็นส่วนสำคัญให้การดำเนินงานต่างๆ ด้านการท่องเที่ยวไปสู่จุดหมาย โดยเปิดโอกาสให้มีการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน และชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในกระบวนการวางแผน ตัดสินใจ และติดตามประเมินผลในโครงการพัฒนาของรัฐที่มีผลกระทบต่อทรัพยากรท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นการพัฒนาแบบองค์รวมที่ยึด “คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา” และในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549) ได้มีส่วนของเนื้อหาที่ต่อเนื่องในด้านการมีส่วนร่วมจากแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 โดยเฉพาะการผนึกกำลังร่วมกันของประชาชนทุกภาคส่วนในสังคมไทยที่เน้นกระบวนการ

มีส่วนร่วมของประชาชนในทุกระดับทุกชั้นตอน โดยยึดหลักร่วมกันคิด ร่วมกันทำ และร่วมกันรับผิดชอบโดยขยายกระบวนการมีส่วนร่วมให้กว้างขึ้นทุกระดับของประเทศ

กราเดช พยัณวิเชียร (2539) กล่าวว่าในการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศนั้นจำเป็นที่สุดก็คือ การสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน เสริมสร้างในเรื่องเศรษฐกิจ สังคม องค์กรความรู้ต่างๆ เพื่อเป็นการลดช่องว่างความอ่อนด้อย เพราะองค์ประกอบของการมีส่วนร่วมของชุมชนมีความจำเป็น เนื่องจากทรัพยากรของการท่องเที่ยว คือ ธรรมชาติระบบนิเวศ ชุมชน สังคม ดังนั้น ถ้าชุมชนไม่แข็งแรงก็จะทำให้การพัฒนาการท่องเที่ยวเป็นไปอย่างไม่มั่นคงและก้าวหน้าธุรกิจของการท่องเที่ยวต้องนำรายได้กลับคืนแก่ชุมชนท้องถิ่น เกิดประโยชน์ร่วมกันระหว่างผู้ดำเนินธุรกิจและชุมชนท้องถิ่น จึงจะเกิดความยั่งยืนในการดำเนินธุรกิจการท่องเที่ยว

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2542) ได้เสนอการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นทางการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนมีดังต่อไปนี้

1. การร่วมประชุมวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแบบเป็นการร่วมอภิปรายของการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐกับชุมชนท้องถิ่น เพื่อสอบถามความคิดเห็นของชุมชนท้องถิ่นในเรื่องการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน
2. การให้คำปรึกษาในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยว เป็นการให้ประชาชนในชุมชนท้องถิ่นเข้าร่วมเป็นกรรมการในคณะกรรมการบริหารโครงการการท่องเที่ยว เพื่อให้ชุมชนร่วมรับรู้และร่วมในการตัดสินใจวางแผน
3. การสำรวจความคิดเห็นในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวโดยให้ชุมชนท้องถิ่นได้มีโอกาสร่วมแสดงความคิดเห็นด้านการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยว
4. การประสานงานร่วมกันในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวโดยให้ชุมชนท้องถิ่นเข้าร่วมตั้งแต่การคัดเลือกตัวแทนกลุ่มเข้าไปร่วมงานบริหารหรือจัดการหรือร่วมในคณะกรรมการที่ปรึกษาจากฝ่ายประชาชน
5. การไต่สวนสาธารณะในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวเป็นการไต่สวนข้อมูลจากประชาชนในชุมชนท้องถิ่น เพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนแสดงความคิดเห็นก่อนที่รัฐบาลจะตัดสินใจในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยว
6. การออกเสียงประชามติโดยตรงในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวเป็นการตอบคำถามของรัฐบาลและให้ทุกคนในสังคมเป็นผู้ตัดสินใจแทนรัฐบาลในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยว

กล่าวโดยสรุป ในการพัฒนาต่างๆ ในยุคปัจจุบันโดยเฉพาะการพัฒนาด้านการท่องเที่ยว จำเป็นต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนเข้ามามีส่วนในการจัดการไม่ว่าด้านใดด้านหนึ่ง หรือมีส่วนเกี่ยวข้องมากน้อยก็ตาม เพราะปัจจุบันบทบาทของภาคประชาชนได้มีส่วนสำคัญต่อการพัฒนาประเทศอย่างมาก เนื่องจากประชาชนคือเครื่องมือที่สำคัญที่นำไปสู่ตัวชี้วัดถึง ผลสำเร็จของงานหรือการจัดการใดๆ ของภาครัฐและภาคเอกชน ซึ่งถ้าหากขาดการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนแล้วก็ไม่อาจกล่าวได้ว่า การพัฒนาหรือกิจกรรมที่เกิดขึ้นนั้นเป็นรูปแบบของการจัดการที่ยั่งยืน

2.5 แนวคิดผลกระทบจากการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2537) ได้ระบุถึงผลกระทบจากการท่องเที่ยวต่อสิ่งแวดล้อมสามารถสรุปได้ 2 ประเด็น คือ

1. ผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ (Natural environment) ซึ่งได้แก่ ลักษณะทางภูมิศาสตร์ ธรณีวิทยา ทัศนียภาพและสิ่งแวดล้อมทางชีวภาพหรือชีวภูมิศาสตร์ ซึ่งอาจก่อให้เกิดปัญหา เช่น ปัญหาความเสื่อมโทรมของแหล่งท่องเที่ยวและปัญหามลภาวะ มีขยะและสิ่งปฏิกูลเคลื่อนที่ตามบริเวณแหล่งท่องเที่ยว องค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยวเกิดความสูญเสียและขาดความสมดุลทางธรรมชาติ เป็นต้น

2. ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรม (Social and Cultural environment) ได้แก่ โบราณวัตถุ ศาสนสถาน ศิลปวัฒนธรรม เทคโนโลยีและกิจกรรมต่างๆ เป็นต้น

นำชัย ทนุผล (2542) กล่าวว่า การเจริญเติบโตและการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของประเทศในปัจจุบันนอกจากจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการขยายตัวทางเศรษฐกิจ การสร้างอาชีพและการพัฒนาระบบการคมนาคม และการพัฒนาโครงสร้างในด้านอื่นๆ แล้ว การพัฒนาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวยังก่อให้เกิดผลกระทบในทางลบอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ผลกระทบทางด้านชีวกายภาพ ด้านสังคมและศิลปวัฒนธรรม จึงจำเป็นต้องศึกษาและทำความเข้าใจในรายละเอียดเพื่อกำหนดแนวทางการป้องกันและแก้ไขผลกระทบเหล่านั้นให้เกิดขึ้นน้อยที่สุดหรือไม่ให้เกิดขึ้นเลยก็จะได้ ทั้งนี้เพื่อให้การท่องเที่ยวเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน

ชยาภรณ์ ชื่นรุ่งโรจน์ (2536) ได้กล่าวไว้ในเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติกับการท่องเที่ยวเกี่ยวกับเรื่องอุตสาหกรรมท่องเที่ยวที่ส่งผลกระทบต่อทรัพยากรการท่องเที่ยวตามธรรมชาติได้ดังนี้

1. การท่องเที่ยว- พืชพันธุ์ไม้ (Tourism VS. Vegetation) แหล่งท่องเที่ยวหลายแห่งในโลกมีชื่อเสียงในเรื่องของพืชพรรณไม้ เมื่อนักท่องเที่ยวที่เข้าไปอย่างมากมายในบริเวณ

ดังกล่าวในช่วงฤดูกาลที่ดึงดูดใจ ย่อมให้เกิดความเสียหายแก่ต้นไม้ในบริเวณนั้น รวมถึงส่งผลให้ระบบนิเวศในพื้นที่เสียหายไปด้วย

2. การท่องเที่ยว- คุณภาพของน้ำ (Tourism VS. Water Quality) เมื่อมีการปล่อยของเสียลงตามร่องน้ำ ลำธารสาธารณะ แม่น้ำหรือทะเลมากเกินไปกว่าธรรมชาติจะปรับตัวสร้างสมดุลได้ น้ำบริเวณนั้นจะกลายเป็นน้ำเน่าเสียซึ่งมักจะเกิดกับบริเวณแหล่งท่องเที่ยวที่อยู่ริมแม่น้ำหรือริมทะเล กิจกรรมที่ก่อให้เกิดผลเสียต่อคุณภาพน้ำ ได้แก่

2.1 การปล่อยของเสียที่เกิดจากการขับถ่าย ชักล้างลงในแม่น้ำลำธารจนเกินวิสัยที่จะสามารถรับภาระได้

2.2 ภาวะของเสียอาจทำปฏิกิริยากับสารเคมีตามธรรมชาติในน้ำ เป็นเหตุให้วัชพืชใต้น้ำบางชนิดเจริญงอกงามอย่างรวดเร็ว จนเกิดความหนาแน่นปิดกั้นแสงสว่างและออกซิเจนเป็นอันตรายต่อพืชอื่นๆ และสัตว์น้ำ

3. การท่องเที่ยว- คุณภาพอากาศ (Tourism VS. Air quality) การเดินทางกับการใช้ยานพาหนะประเภทต่างๆ เป็นเรื่องที่ไม่แยกไม่ออก ไม่ว่าจะเป็นยานพาหนะประเภทใด ล้วนมีส่วนส่งเสริมให้สภาวะอากาศเป็นพิษทั้งสิ้น และจะส่งผลกระทบต่อระดับรุนแรงในชุมชนเมืองมากกว่าชนบท

4. การท่องเที่ยว- สัตว์ป่า (Tourism VS. Wildlife) พฤติกรรมการซื้อและการสะสมของที่ระลึกจากผลิตภัณฑ์สัตว์ เช่น ขน หาง หนัง เขา และอวัยวะต่างๆ เช่น อังมือหมี ขนนกยูง งาช้าง เป็นต้น ซึ่งรวมถึงความนิยมบริโภคอาหารพิสดารจากสัตว์ป่า เช่น สมอลิง เนื้องู ดีหมี ฯลฯ ล้วนเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดการไล่ล่าสัตว์ป่าบางชนิดมากขึ้น สัตว์ป่าบางชนิดถูกฆ่าเพียงเพื่อจะเอาอวัยวะ บางส่วนมาให้นักท่องเที่ยวบริโภค สัตว์บางชนิดอยู่ในสภาวะสูญพันธุ์หรือล่อแหลมต่อการสูญพันธุ์ ซึ่งมีผลการวิจัยพบว่า การค้าสัตว์ป่ามากเกินไปเป็นผลให้สัตว์บางชนิดชะงักการขยายพันธุ์

5. การท่องเที่ยว-ธรณีวิทยา (Tourism VS. Geology) หากจะเปรียบเทียบกับผลกระทบด้านอื่นแล้ว ลักษณะทางธรณีวิทยาอาจได้รับผลกระทบจากอุตสาหกรรมท่องเที่ยวน้อยกว่าด้านอื่น แต่ผลกระทบมักจะเป็นเรื่องที่แก้ไขยาก และอาจส่งผลกระทบต่อลักษณะทางกายภาพและความสมดุลของระบบนิเวศวิทยาอื่นๆ เช่น พฤติกรรมการขีดเขียน หรือการหักหินงอกหินย้อยในถ้ำ ความนิยมสะสมหินงอกหินย้อยความงาม หากเกิดแล้วย่อมแก้ไขได้ยาก

กล่าวโดยสรุป ในการพัฒนาการท่องเที่ยวสิ่งสำคัญที่ผู้ประกอบการหรือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับท่องเที่ยวควรตระหนักถึงปัญหาความเสื่อมโทรมที่จะเกิดขึ้นกับแหล่งท่องเที่ยวและปัญหา มลภาวะ ขยะและสิ่งปฏิกูล มิใช่มุ่งเน้นแต่เพียงรายได้ หากมีการเพิ่มขึ้น

และการขยายตัวของ การท่องเที่ยวหากปราศจากการควบคุม การออกกฎระเบียบบังคับใช้ อย่างจริงจังจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องแล้ว สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่จะส่งผลกระทบต่อ แหล่งท่องเที่ยวทำให้เกิดความสูญเสียและขาดความสมดุลทางธรรมชาติในแหล่งท่องเที่ยว ดังนั้นการดำเนินการพัฒนาการท่องเที่ยวนั้นๆ จึงไม่นำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

2.6 แนวคิดการจัดการอุทยานแห่งชาติ

การแบ่งเขตการจัดการอุทยานแห่งชาติเป็นเครื่องมือที่สำคัญของการจัดการอุทยานแห่งชาติ ทั้งนี้เพื่อให้เกิดสะดวกในการบริหารและจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ เพราะการแบ่งเขตพื้นที่เป็นกระบวนการกำหนดรูปแบบการใช้ประโยชน์อุทยานแห่งชาติให้สอดคล้องกับสภาพและศักยภาพของทรัพยากรและสภาพแวดล้อม และใช้เป็นแนวทางในการควบคุมกิจกรรมการจัดการ โดยปกติการแบ่งเขตพื้นที่ จะกระทำควบคู่ไปกับการวางแผน และผลลัพธ์ของการแบ่งเขตนี้จะเป็นแผนที่ พร้อมระบุความหมายและกฎเกณฑ์การใช้ประโยชน์อย่างชัดเจน โดยทั่วไปแบ่งออกเป็น 7 เขต ดังนี้

1. เขตบริการ (Service Zone)

เขตบริการหรืออาจเรียกว่าเขตการใช้ประโยชน์อย่างเข้มข้น (Intensive use zone) หมายถึงเขตที่แบ่งเอาไว้เพื่อการพัฒนาสิ่งก่อสร้างและสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น อาคารสถานที่เพื่อการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ (ที่ทำการ บ้านพัก โรงเก็บพัสดุครุภัณฑ์ โรงเรือน สาธารณูปโภค สาธารณูปการ) สิ่งอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว เช่น ศูนย์บริการนักท่องเที่ยว ที่พักแรม อาคารบ้านพัก ร้านอาหาร ลานจอดรถ ห้องสุขา ฯลฯ พื้นที่ที่กำหนดเป็นเขตบริการ ต้องอยู่ในบริเวณที่สภาพของธรรมชาติที่ดูมีความสำคัญ ไม่เป็นที่ที่มีพืชหรือสัตว์มีค่าหายาก หรือต้องสงวนสภาพธรรมชาติไว้เป็นพิเศษ สภาพแวดล้อมมีความทนทานต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการพัฒนา มีความลาดชันต่ำมีแหล่งน้ำไว้ใช้สอยและบริโภค อยู่ใกล้เส้นทางคมนาคมหลักหรือสามารถเข้าถึงได้โดยสะดวก ควรเป็นบริเวณที่เสื่อมโทรม หรือถูกทำลายลงแล้ว ควรมีพื้นที่รวมกันไม่เกินร้อยละ 5 ของพื้นที่

2. เขตนันทนาการ (Outdoor Recreation Zone)

เขตนันทนาการ หรือเขตเพื่อการพักผ่อนหาความรู้ (Outdoor Recreation) หมายถึง เขตที่สิ่งที่น่าสนใจ หรือจุดสนใจที่เป็นกิจกรรมนันทนาการ เช่น น้ำตก ถ้ำ ชายหาด จุดชมวิว ที่ตั้งแคมป์ น้ำพุร้อน ฯลฯ ซึ่งเป็นเขตที่กำหนดไว้สำหรับเป็นบริเวณที่พักผ่อน และศึกษาหาความรู้ของประชาชน เป็นบริเวณที่มีจุดเด่นตามธรรมชาติ และประวัติศาสตร์ที่จะพัฒนาเพื่อจุดมุ่งหมายที่จะให้ประชาชนเข้ามาสัมผัสทิวทัศน์ในเขตอุทยานแห่งชาติได้เห็นและเข้าใจในระบบธรรมชาติไว้เป็นพิเศษ โดยจะมีการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐานเท่าที่จำเป็น เช่น ทางเท้า ที่จอดรถ

ห้องน้ำ-ห้องสุขา และอุปกรณ์สื่อความหมาย สามารถ เข้าถึง ได้ หรือเปิดเส้นทางเข้าถึง ได้ โดยไม่จำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงสภาพธรรมชาติมากนัก

3. เขตสงวนสภาพธรรมชาติ (Primitive Zone)

เขตสงวนสภาพธรรมชาติ หรือเขตป่าเปลี่ยน หมายถึง เขตที่มีทรัพยากรธรรมชาติ ดิเด่นสมบูรณ์ที่สุดที่ควรจจะรักษาสภาพธรรมชาติให้คงอยู่ตลอดไป หากจะมีการใช้พื้นที่ได้เฉพาะกรณี ที่เห็นว่าไม่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อทรัพยากรธรรมชาติ เนื่องจากมีความเปราะบาง หรือเกิดผลกระทบได้ง่าย หากมีการใช้ประโยชน์โดยไม่มีการควบคุม เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า เป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร ปกติจะไม่มีการให้มีการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกใดๆ นอกจากทางเท้าแบบง่ายๆ ให้เดินป่าและศึกษาธรรมชาติ ได้เข้าไปใช้ในบางฤดูกาลโดยมากจะมีเนื้อที่กว้างใหญ่ ร้อยละ 90-95 ของพื้นที่ทั้งหมด

ในเขตสงวนสภาพธรรมชาติ แบ่งเป็น 2 เขตย่อย คือ

เขตที่มีสภาพธรรมชาติเด่นและสำคัญ ได้แก่ เขตที่มีสิ่งแปลก ๆ โดดเด่นเป็นปรากฏการณ์ธรรมชาติที่พิสดาร หรือมีทิวทัศน์ที่สวยงามมาก เป็นต้น

3.2 เขตที่มีความสำคัญเพื่อการวิจัยทางวิทยาศาสตร์ ได้แก่ พื้นที่ที่มีทรัพยากรธรรมชาติที่น่าสนใจแก่การวิจัย หรือแหล่งค้นคว้าหาความรู้ใหม่ๆ โดยปกติจะเป็นเขตที่มีพันธุ์พืช หรือ พันธุ์สัตว์ที่หายาก ไม่นอนุญาตให้มีการก่อสร้างใดๆ ยกเว้นสิ่งจำเป็นในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ เช่น การปรับปรุงเส้นทางเดินเท้าให้สามารถเข้าถึงพื้นที่และลาดตระเวนพื้นที่เท่านั้น

4. เขตหวงห้าม (Strict Nature Reserve Zone หรือ Strict Protected Zone)

เขตหวงห้าม หมายถึง เขตที่มีทรัพยากรธรรมชาติซึ่งถูกทำลายให้เสียหายได้โดยง่าย และเมื่อถูกทำลายแล้วไม่อาจคืนสภาพดั้งเดิมได้โดยง่าย ซึ่งต้องสงวนและอนุรักษ์ไว้อย่างเข้มงวด ได้แก่ บริเวณที่มีสังคมพืชหายาก และบริเวณที่มีปรากฏการณ์ธรรมชาติที่เปราะบาง ในเขตนี้ห้ามนักท่องเที่ยวเข้าไปเด็ดขาด

5. เขตฟื้นฟูสภาพธรรมชาติ (Recovery Zone)

เขตฟื้นฟูสภาพธรรมชาติ หมายถึง เขตซึ่งเคยมีทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญควรแก่การรักษาให้คงอยู่ในปัจจุบันได้สูญหาย หรือเสื่อมสภาพไป ควรฟื้นฟูให้กลับคืนสู่สภาพธรรมชาติเดิม ทั้งนี้รวมถึงส่วนที่เป็นพื้นที่ถือครองในปัจจุบัน ไร่ร้างและพื้นที่ธรรมชาติที่ถูกครอบงำจากกิจกรรมต่างๆ ทั้งนี้ เพื่อควบคุมมิให้มีการบุกรุก หรือรบกวนสภาพธรรมชาติเดิมของป่าที่ถูกทำลายให้กลับคืนโดยเร็ว

6. เขตกิจกรรมพิเศษ (Special Zone)

เขตกิจกรรมพิเศษ หมายถึงเขตซึ่งมีกิจกรรมอื่นๆ โดยหน่วยงาน หรือเอกชน ที่มีใช้เจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติรับผิดชอบกิจกรรมเหล่านี้ มีทั้งที่สอดคล้องและขัดแย้งกับหลักการของอุทยานแห่งชาติ โดยอยู่นอกเหนืออำนาจหน้าที่ของเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติ เช่น พื้นที่สร้างเขื่อนหรืออ่างเก็บน้ำ พื้นที่คมนาคมพิเศษ เช่น สนามบิน พื้นที่มีกิจกรรมการทำเหมืองแร่ พื้นที่เพื่อการบริการประชาชน เช่น สถานีอนามัย สถานศึกษา สถานีวิจัย สถานีโทรคมนาคม เป็นต้น

7. เขตกันชน (Buffer Zone)

เนื่องจากปัจจุบันพื้นที่อุทยานแห่งชาติส่วนใหญ่อยู่ใกล้กับพื้นที่ชุมชน จึงย่อมมีผลกระทบที่เกิดจากชุมชนในการเข้ามาใช้พื้นที่ ดังนั้น เพื่อให้การจัดการอุทยานแห่งชาติเป็นไปอย่างราบรื่น จึงจำเป็นต้องกำหนดเขตกันชนขึ้นเพื่อเป็นเขตรองรับผลกระทบที่อาจจะเกิดกับทรัพยากรธรรมชาติในเขตอุทยานแห่งชาติ เขตนี้จะอยู่ริมขอบแนวเขตอุทยานแห่งชาติที่มีอาณาเขตที่ติดต่อกับชุมชนหรือพื้นที่ดินของราษฎร

การกำหนดเขตการจัดการบนพื้นที่อนุรักษ์ตามคุณค่าทางธรรมชาติ วัฒนธรรม ความเปราะบางของพื้นที่ และความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยว ตลอดจนสร้างกฎระเบียบขึ้นจะสามารถควบคุม นักท่องเที่ยวในบางบริเวณให้ยืดหยุ่น เพื่อรักษาสภาพแวดล้อมไว้ให้ดีที่สุด ควรมีการกำหนดความสามารถในการรองรับของแต่ละเขตพื้นที่อย่างระมัดระวัง และควรทำเอกสารแนะนำพื้นที่แสดงถึงทรัพยากรธรรมชาติ และวัฒนธรรมภายในบริเวณดังกล่าวด้วย โดยกิจกรรมการท่องเที่ยวในอุทยานแห่งชาติจะอยู่ในเขตบริการและเขตนั้นหนาแน่นการเป็นส่วนใหญ่ (อภิวัฒน์ เศรษฐรักษ์, 2542)

กล่าวโดยสรุป การจัดการอุทยานแห่งชาติให้มีประสิทธิภาพสามารถอำนวยความสะดวกได้สูงสุดและเกิดความยั่งยืนได้นั้นจำเป็นต้องมีผู้ดูแลหรือบริหารจัดการต้องมีการกำหนดแบ่งเขตการใช้ประโยชน์ของพื้นที่ขึ้นเพื่อรองรับการใช้ประโยชน์ที่แตกต่างกัน โดยที่การแบ่งเขตการจัดการของพื้นที่ในอุทยานแห่งชาติจะเป็นตัวกำหนดรูปแบบของกิจกรรมต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นในพื้นที่ว่าควรมีลักษณะไปในทางใด มีความมากน้อยขนาดไหน เป็นต้น

2.7 นโยบายการท่องเที่ยวของภาครัฐ

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และสถาบันการวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2540) ได้กล่าวในเรื่องทิศทางการพัฒนาการท่องเที่ยวและนโยบายการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวระหว่างปี 2540 – 2546 ของภาครัฐได้กำหนดให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 และ 9 ไว้ดังนี้ คือ

1. ส่งเสริมการอนุรักษ์ฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมและทรัพยากรการท่องเที่ยวควบคู่กับสิ่งแวดล้อม โดยคำนึงถึงคุณภาพของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน เพื่อให้สามารถรองรับการขยายตัวของนักท่องเที่ยวในระยะยาว และคงไว้ซึ่งความเป็นเอกลักษณ์และมรดกของชาติสืบไป
2. ส่งเสริมความร่วมมือระหว่างภาครัฐและเอกชน รวมทั้งประชาชนในท้องถิ่นให้เข้ามามีบทบาทในการร่วมแก้ไขหรือปกป้องปัญหาการท่องเที่ยว มีส่วนร่วมในการพัฒนาและบริการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวให้มีคุณค่า ช่วยดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้น
3. สนับสนุนการพัฒนาปัจจัยการให้บริการอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี โดยเฉพาะระบบการให้บริการข้อมูลข่าวสารด้วยโครงข่ายคอมพิวเตอร์ทั้งภายในและระหว่างประเทศ
4. ส่งเสริมความร่วมมือกับประเทศเพื่อนบ้านทั้งในด้านการพัฒนาและส่งเสริมการตลาดและท่องเที่ยวรวมทั้งการพัฒนาเครือข่ายการคมนาคมขนส่ง และสื่อสิ่งอำนวยความสะดวกเกี่ยวกับการบริการท่องเที่ยวต่างๆ เพื่อพัฒนาประเทศไทยให้เป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวภูมิภาคนี้
5. ส่งเสริมการพัฒนาบุคลากรในชาติให้เป็นนักท่องเที่ยวที่ดี มีความรัก ความหวงแหนและช่วยทำนุบำรุงทรัพยากรมรดกทางการท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนมีความโอบอ้อมอารีให้การต้อนรับนักท่องเที่ยวด้วยน้ำใจอันดีงามสืบไป
6. ส่งเสริมการผลิตบุคลากรในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวให้มีปริมาณสอดคล้องกับความต้องการของตลาด มีคุณภาพได้มาตรฐานในระดับนานาชาติ เพื่อรองรับนโยบายการเปิดเสรีด้านการค้าบริการ ตลอดจนสนับสนุนให้บุคลากรชาวไทยมีงานทำในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเพิ่มเติมมากขึ้น
7. กำกับดูแลให้นักท่องเที่ยวและผู้ประกอบการธุรกิจ ในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวได้รับความคุ้มครองตาม พ.ร.บ. ธุรกิจนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ พ.ศ. 2535 รวมทั้งผลักดันให้มีการกวดขันให้มาตรฐานต่างๆ ในการให้ความคุ้มครองรักษาความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยวอย่างจริงจังต่อเนื่องตลอดปี
8. ส่งเสริมให้การท่องเที่ยวมีบทบาทสำคัญในการช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน และส่งผลดีต่อการพัฒนาสังคม ทั้งในระดับครอบครัว ชุมชน และสังคมส่วนรวมของประเทศสืบไป
9. ส่งเสริมเชิญชวนให้นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศที่มีคุณภาพเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวภายในประเทศเพิ่มมากขึ้น พักอยู่นานวัน ใช้จ่ายเพิ่มมากขึ้น และเดินทางกระจายไปทั่วภูมิภาค โดยคำนึงถึงขีดความสามารถถึงข้อจำกัดในการรองรับได้ของแต่ละแห่ง

10. สร้างค่านิยมให้ชาวไทยเพิ่มการเดินทางท่องเที่ยวและจับจ่ายใช้สอยภายในประเทศ กระจายไปทั่วภูมิภาคตลอดปี เพื่อเพิ่มดุลการท่องเที่ยวให้มีมากขึ้น และเป็นการกระจายความเจริญ ไปสู่ท้องถิ่น อันจะเป็นผลดีต่อการพัฒนาการทางเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศต่อไป

11. พิจารณาประกอบธุรกิจการท่องเที่ยวเท่าที่จำเป็นและเหมาะสมในลักษณะของการ ลงทุน ร่วมทุนหรือให้การส่งเสริมสนับสนุนการลงทุนเพื่อประโยชน์โดยส่วนรวมของชาติและ องค์กร

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2544) ได้กำหนดวิสัยทัศน์ในการพัฒนาการ ท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (ในระยะ 10 ปี) ว่า “การท่องเที่ยวที่มีคุณภาพ มีการจัดการสิ่งแวดล้อม ไม่มี ผลกระทบต่อ สิ่งแวดล้อมเสริมสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยความร่วมมือของประชาชนเพื่อให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนไป”

ดังนั้นเพื่อให้การพัฒนาด้านการท่องเที่ยวในเขตอุทยานแห่งชาติแม่ปิงเป็น ไปในทิศทาง ของการพัฒนาการท่องเที่ยวตามนโยบายการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวในปี 2540 – 2546 และตรงตามวิสัยทัศน์ในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (ในระยะ 10 ปี) ของรัฐบาลและมีความ สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 และ 9 ดังที่กล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงนำ แนวคิดดังกล่าวไปใช้ประกอบในการศึกษาครั้งนี้

2.8 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

นิรุรินทร์ (2544) ได้ศึกษาศึกษาภาพและแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติภูจองนายอย จังหวัดอุบลราชธานี ผลการศึกษาพบว่าอุทยานแห่งชาติภูจองนายอย มีศักยภาพด้านพื้นที่ธรรมชาติที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศและด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมและการ ท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนสูงเหมาะสมต่อการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ด้านกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ เป็นสิ่งแวดล้อมศึกษามีศักยภาพปานกลาง และด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการ ท่องเที่ยวมีศักยภาพต่ำ และนำข้อมูลจากการศึกษาระดับศักยภาพ มาเสนอแนวทางในการพัฒนา อุทยานแห่งชาติภูจองนายอยให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ 6 ด้าน คือ ด้านการจัดการทรัพยากร การท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อม ด้านการให้การศึกษาและสร้างจิตสำนึก ด้านการมีส่วนร่วมของ ประชาชนในท้องถิ่น ด้านการส่งเสริมการตลาดและการนำเที่ยว ด้านการพัฒนาโครงสร้าง พื้นฐานและการบริการ, ด้านการส่งเสริมการลงทุน

หัตถดาว บุญปัญญาโรจน์ (2545) ศึกษาแนวทางการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว วนอุทยานภูชี้ฟ้าตามหลักการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ พบว่าแหล่งท่องเที่ยววนอุทยานภูชี้ฟ้ามีความ พร้อมในองค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยว 3 ประการ คือ 1) มีสิ่งดึงดูดใจ 2) มีเส้นทางคมนาคม

เข้าถึง 3) มีสิ่งอำนวยความสะดวก สำหรับระดับความรู้ของนักท่องเที่ยวเกี่ยวกับพื้นที่วนอุทยาน ภูชี้ฟ้าและความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อยู่ในระดับปานกลางทั้งสองเรื่อง ในส่วนของ ปัญหาและผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยววนอุทยานภูชี้ฟ้าใน มุมมองของ นักท่องเที่ยว พบว่า การบริการข่าวสารข้อมูลยังขาดข้อมูลรายละเอียดของแหล่งท่องเที่ยวสำหรับ บริการนักท่องเที่ยวป้ายสัญลักษณ์ยังขาดความชัดเจน และขาดกิจกรรมทางการท่องเที่ยวแหล่ง ท่องเที่ยวยังขาดความเป็นธรรมชาติ ที่พักและร้านอาหารไม่เพียงพอในช่วงฤดูกาล รวมทั้งไม่มี สินค้าที่ระลึกที่เป็นเอกลักษณ์ของวนอุทยานภูชี้ฟ้า อีกทั้งขาดเจ้าหน้าที่ดูแลนักท่องเที่ยว นำใช้ ห้องน้ำ และจำนวนถังขยะสาธารณะไม่เพียงพอสำหรับนักท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ขาด ความตระหนักในด้านสิ่งแวดล้อมและขาดมนุษยสัมพันธ์กับนักท่องเที่ยวด้วยกันเอง ในด้านการ บริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว พบปัญหาและอุปสรรคเกี่ยวกับข้อจำกัดของงบประมาณ บุคลากร ไม่เพียงพอในช่วงฤดูกาล ด้านพื้นที่ไม่สามารถจำกัดจำนวนนักท่องเที่ยว และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ยังขาดความเข้าใจในระบบการบริหารจัดการของหน่วยงานวนอุทยาน นักท่องเที่ยวบางส่วน ไม่เคารพกฎระเบียบ และผู้ประกอบการฉกฉวยโอกาสขึ้นราคาในช่วงฤดูกาล

วัฒนพร สุญา (2545) ศึกษาแนวทางการจัดการแหล่งท่องเที่ยว ตามหลักการการ ท่องเที่ยวเชิงนิเวศ กรณีศึกษาแหล่งท่องเที่ยวดอยตุง จังหวัดเชียงราย จากการศึกษาพบว่า สภาพ แหล่งท่องเที่ยวดอยตุงมีความพร้อมและสามารถจัดการให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้ ซึ่งนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ที่มาเที่ยวดอยตุงมีความรู้ด้านพื้นที่ดอยตุง ความรู้ด้านการท่องเที่ยว เชิงนิเวศและพฤติกรรมกรท่องเที่ยวเชิงนิเวศอยู่ในระดับปานกลาง ดังนั้นการท่องเที่ยวควรมี การปรับปรุงในด้านการให้ความรู้และการสื่อความหมายให้กับนักท่องเที่ยวและคนในท้องถิ่น

อุไรวรรณ ทองกาย (2545) ได้ศึกษาศักยภาพในการพัฒนาสวนพฤกษศาสตร์วรรณคดี ภาคเหนือจังหวัดเชียงใหม่ เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ พบว่า สวนพฤกษศาสตร์ฯ มีศักยภาพ เป็นแหล่งท่องเที่ยวระดับปานกลางในด้านความดึงดูดใจ สิ่งอำนวยความสะดวก การเข้าถึง และความสามารถในการรองรับของพื้นที่ในกรณีของปัญหา/ผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นต่อ แหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ การบุกรุกพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ การทำลายทรัพยากรในพื้นที่โดย นักท่องเที่ยว ความเสื่อมโทรมของแหล่งท่องเที่ยว ความไม่เพียงพอด้านสาธารณูปโภค ความ สกปรกจากปริมาณขยะ/สิ่งปฏิกูลที่มากขึ้น การมั่วสุมและการทะเลาะวิวาทของนักท่องเที่ยววัยรุ่น ในพื้นที่นั้น นักท่องเที่ยวเห็นด้วยในระดับปานกลางว่าอาจมีปัญหา/ผลกระทบดังกล่าวเกิดขึ้นใน อนาคต นอกจากนี้ นักท่องเที่ยวจำนวนหนึ่งได้เสนอแนะให้โฆษณาและประชาสัมพันธ์ สวนพฤกษศาสตร์ฯ ให้เป็นที่รู้จักแก่นักท่องเที่ยวและบุคคลทั่วไป ตลอดจนการปรับปรุงป้าย บอกรoad ถนน ห้องสุขา และจัดให้มีสิ่งอำนวยความสะดวกเพิ่มขึ้น ได้แก่ ร้านจำหน่ายอาหาร

เครื่องดื่ม และสินค้าของที่ระลึกแก่นักท่องเที่ยว จากการศึกษาศักยภาพของสวนพฤกษศาสตร์ฯ ตามหลักการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ พบว่า สวนพฤกษศาสตร์ฯ มีศักยภาพเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ระดับดีด้านพื้นที่ในส่วนของสิ่งดึงดูดใจ การเข้าถึง และด้านการจัดการในส่วนของ การอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติ อย่างไรก็ตามในส่วนการพัฒนาสวนพฤกษศาสตร์ฯ ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ยังจำเป็นต้องปรับปรุงด้านพื้นที่ในส่วนของสิ่งอำนวยความสะดวก ด้านการจัดการ ในส่วนของ การจัดการสิ่งแวดล้อม ด้านกิจกรรมและการให้การศึกษา ตลอดจนด้านการมีส่วนร่วม ของชุมชนในท้องถิ่น และได้เสนอแนะแนวทางในการพัฒนาสวนพฤกษศาสตร์ฯ ให้เป็น แหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ 5 ด้าน คือ 1) การจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อม 2) การ บริหารจัดการ 3) การให้การศึกษาและสร้างจิตสำนึก 4) การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นและ 5) การโฆษณาและการประชาสัมพันธ์

ฉลอง ของเดิม (2548) ได้ศึกษาศักยภาพของอุทยานแห่งชาติสาละวิน จังหวัด แม่ฮ่องสอน ในการส่งเสริมเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ พบว่า ศักยภาพของอุทยานแห่งชาติสาละวิน ในด้านทรัพยากรการท่องเที่ยวความปลอดภัย ความสามารถในการรองรับ การบริการของ เจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติสาละวินอยู่ในระดับดี ในด้านสิ่งอำนวยความสะดวก การประชาสัมพันธ์ อยู่ในระดับพอใช้ และในด้านกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การคมนาคมหรือการเข้าถึง อยู่ใน ระดับต้องปรับปรุง ปัญหาและอุปสรรคในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของอุทยานแห่งชาติ สาละวิน ได้แก่ ขาดความหลากหลายของกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ บุคลากรไม่เพียงพอ ข้อจำกัดด้านงบประมาณ ขาดสิ่งอำนวยความสะดวกหลายด้าน ได้แก่ ป้ายบอกทาง ตู้โทรศัพท์ สาธารณะ ระบบไฟฟ้า ระบบประปา ขาดสิ่งอำนวยความสะดวกในบ้านพัก ไม่มีบริเวณที่เล่น รอบกองไฟ ถึงขยะมีไม่เพียงพอ ชุมชนท้องถิ่นยังไม่ได้รับโอกาสแสวงหารายจากแหล่งท่องเที่ยว ขาดการประชาสัมพันธ์เชิงรุก และการจัดเก็บข้อมูลจากนักท่องเที่ยว และได้เสนอแนะแนวทางในการ พัฒนาศักยภาพของอุทยานแห่งชาติสาละวิน ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ รวม 4 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านพื้นที่ 2) ด้านการจัดการ 3) ด้านกิจกรรมและกระบวนการ 4) ด้านการมีส่วนร่วม

วิระชัย มงคลพันธ์ (2542) ได้ศึกษาความต้องการและความพร้อมของประชาชนท้องถิ่น ในการเข้าร่วมพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในเขตอุทยานแห่งชาติแม่ปิง อำเภอเถิน จังหวัดลำพูน พบว่า ประชาชนท้องถิ่นส่วนใหญ่มีความต้องการเป็นมัคคุเทศก์นำเที่ยวธรรมชาติ มีความรู้ด้าน การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ไม่ต้องการให้บริการพาหนะรับ-ส่ง ไม่ต้องการให้บริการที่พัก ไม่ต้องการจัดบริการขายอาหารและเครื่องดื่ม ขาดความรู้ด้านสถานที่ท่องเที่ยวในเขต อุทยานแห่งชาติแม่ปิง ขาดความพร้อมด้านเงินทุนและทรัพยากรที่ใช้ประกอบการให้บริการ บริการ ด้านการท่องเที่ยว และไม่มีใบอนุญาตประกอบธุรกิจนำเที่ยว

จันทร์ทิพย์ คงปาน (2545) ได้ศึกษาการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่ของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย กรณีศึกษาเขื่อนภูมิพล จังหวัดตาก พบว่า เขื่อนภูมิพลมีองค์ประกอบด้านพื้นที่ที่เกี่ยวข้องเนื่องกับระบบนิเวศ ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมในพื้นที่ ด้านการจัดการมีการจัดการสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวที่เหมาะสมต่อการพัฒนาเป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ส่วนด้านกิจกรรมและกระบวนการท่องเที่ยวที่เอื้อต่อกระบวนการเรียนรู้สำหรับนักท่องเที่ยว ปัจจุบันยังมิได้รับการส่งเสริมอย่างจริงจัง เนื่องจากขาดบุคลากรที่มีความรู้เฉพาะด้านและขาดสินค้าที่ระลึกที่เป็นเอกลักษณ์ในแหล่งท่องเที่ยวเป็นต้น ดังนั้นเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการบริหารจัดการท่องเที่ยวในเขื่อนภูมิพลเป็นไปตามหลักการของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จึงได้เสนอแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศภายในเขื่อนภูมิพล ตามองค์ประกอบหลักของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ 4 องค์ประกอบ คือ 1) องค์ประกอบด้านพื้นที่ที่มีทรัพยากรที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ 2) องค์ประกอบด้านการจัดการมีการจัดการสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน 3) องค์ประกอบด้านกิจกรรมที่มีรูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวสิ่งแวดล้อมศึกษา 4) องค์ประกอบด้านองค์กรที่เปิดให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการท่องเที่ยวในท้องถิ่น

จินตนา แสนวงศ์ (2542) ได้ศึกษาการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในเขตทหาร กรณีศึกษา กองพลรบพิเศษที่ 2 ผลการศึกษาพบว่า การท่องเที่ยวในกองพลรบพิเศษที่ 2 มีลักษณะของการจัดการตามแนวทางของการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นหลักดำเนินการ และการท่องเที่ยวไม่เป็นที่แพร่หลาย นักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจและต้องการกลับมาท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศทหาร กองพลรบที่ 2 แต่พบปัญหา คือ มีการบุกรุกทำลายพื้นที่ป่าที่เป็นพื้นที่ท่องเที่ยวเดินป่าเชิงนิเวศ การอ่อนด้อยด้านการประชาสัมพันธ์และการตลาด ขาดป้ายสื่อความหมายธรรมชาติและความปลอดภัยในเส้นทางเดินป่า

ปิยพร ทาวิกุล (2544) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน กรณีศึกษา บ้านไหล่หิน ตำบลไหล่หิน อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง จากผลการศึกษาพบว่า ความต้องการของประชาชนในการมีส่วนร่วมในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนนั้นจะมีมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับความถนัดของชาวบ้านและขนาดของงานว่าต้องการความช่วยเหลือมากหรือน้อย สำหรับรูปแบบที่ประชาชนต้องการมีส่วนร่วมในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนนั้น แบ่งออกได้เป็น 5 ด้าน คือ

1. การพัฒนาเส้นทาง
2. การพัฒนาร้านจำหน่ายสินค้าที่ระลึก

3. การประชาสัมพันธ์ ควรมีการร่วมมือจากทั้งภาครัฐ เอกชน และชุมชน
4. ด้านความปลอดภัย
5. ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยว

ปฐิติ อากมานนท์ มอนซอน และคณะ (2535) ได้ศึกษาผลกระทบของการท่องเที่ยวเดินป่าที่มีต่อสภาวะแวดล้อมและประชาชนในท้องถิ่น พบว่า มีผลกระทบทั้งด้านบวกและด้านลบในด้านบวกได้แก่ เป็นการเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวสัมผัสธรรมชาติ สร้างจิตสำนึกของความรักและห่วงใยในสภาพแวดล้อม ช่วยลดปัญหาการตัดไม้ทำลายป่าของกลุ่มผู้มีอิทธิพล ประชาชนมีอาชีพร่อนเป็นการเสริมรายได้ เกิดการกระจายรายได้ของประชาชนในท้องถิ่น ประชาชนมีอาชีพและรายได้เพิ่มขึ้น เกิดความตระหนักถึงคุณค่าของธรรมชาติและวัฒนธรรม อันเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนมากขึ้น

โครงการศึกษาวิจัยการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (2541) ได้ศึกษาถึงแนวทางการบริหารและจัดการท่องเที่ยวในพื้นที่รับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) และสภาตำบล (สต.) การศึกษาถึงกรอบการบริหารจัดการท่องเที่ยวในพื้นที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลและสภาตำบลพบว่า การบริหารจัดการการท่องเที่ยวในพื้นที่ที่ความรับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนตำบลและสภาตำบลนั้น จะต้องคำนึงถึงขอบเขตอำนาจหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลและสภาตำบลที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในพื้นที่รับผิดชอบตาม พ.ร.บ. สภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537 แก้ไขเพิ่มเติม

จากการสำรวจและศึกษาบทบาท รวมทั้งปัญหาข้อจำกัดขององค์การบริหารส่วนตำบลและสภาตำบล สามารถกำหนดเป็นภารกิจที่ควรดำเนินการในการบริหารจัดการท่องเที่ยวในพื้นที่รับผิดชอบได้ 5 ภารกิจ ดังนี้

1. การโฆษณาและประชาสัมพันธ์ ควรมีบทบาทในการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวและสถานที่ท่องเที่ยวที่อยู่ในพื้นที่ให้สาธารณชนได้ทราบมากที่สุด
2. การสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับทรัพยากรการท่องเที่ยวเป็นการสำรวจหาแหล่งท่องเที่ยวใหม่สำรวจทรัพยากรการท่องเที่ยวและสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวที่มีอยู่ในพื้นที่เพื่อเป็นข้อมูลในการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่
3. การปรับปรุงและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว เป็นการจัดทำแผนงานโครงการเพื่อปรับปรุงและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้เป็นที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวตามประเภทของทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีอยู่ในพื้นที่

4. การบริหารแหล่งท่องเที่ยว เป็นการกำหนดแนวทางในการบริหารและจัดการแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่อย่างเหมาะสม และเกิดประโยชน์สูงสุดกับส่วนรวม โดยเฉพาะประชาชนในพื้นที่ เช่น การจัดเก็บผลประโยชน์ การดูแลรักษาแหล่งท่องเที่ยว การจัดสาธารณูปโภคในแหล่งท่องเที่ยว และการจัดให้บริการในสถานที่ท่องเที่ยวท่องเที่ยวด้วย

5. การรักษาความปลอดภัยในแหล่งท่องเที่ยว เป็นการวางระบบในการดูแลรักษาความปลอดภัยให้แก่นักท่องเที่ยวที่เข้ามาในพื้นที่รับผิดชอบ ซึ่งความปลอดภัยรวมทั้งการรักษาความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ความปลอดภัยจากโรคภัย ด้วยการดูแลรักษาความสะอาดและสาธารณสุขในพื้นที่

จากการทบทวนแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับผู้ศึกษาได้นำมาประยุกต์ใช้ประกอบการศึกษาครั้งนี้ ซึ่งสรุปได้ว่า แหล่งท่องเที่ยวที่จะประสบผลสำเร็จไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนได้นั้นต้องมีการใช้ประโยชน์ของพื้นที่ตามแนวทางการอนุรักษ์ มีการบริหารจัดการที่ดีที่ต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายฝ่ายทั้งภาครัฐ เอกชนและประชาชน มีการพิจารณาถึงขีดความสามารถที่จะรองรับได้ของพื้นที่และผลกระทบที่เกิดขึ้นในแหล่งท่องเที่ยว สำหรับแหล่งท่องเที่ยวในอุทยานแห่งชาติจำเป็นต้องอาศัยหลักการจัดการอุทยานแห่งชาติเป็นแนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวซึ่งการนำหลักการแบ่งเขตจัดการพื้นที่มาใช้จะทำให้สามารถกำหนดรูปแบบกิจกรรมต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นในพื้นที่ได้อย่างเหมาะสม โดยปัจจุบันได้มีแหล่งท่องเที่ยวหลายแห่ง โดยเฉพาะแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติได้นำหลักการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ใช้เป็นแนวทางจัดการพื้นที่ ซึ่งมุ่งเน้นถึงการอนุรักษ์ทรัพยากรที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวที่มีบทบาทสำคัญที่จะสร้างและส่งเสริมให้ผู้บริโภคใช้ประโยชน์จากการท่องเที่ยวไม่ว่าจะเป็นนักท่องเที่ยว ผู้ประกอบการหรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้ให้ความสนใจถึงการจัดการการท่องเที่ยวที่มีอยู่ให้เป็นไปในทางที่ยั่งยืนซึ่งหากพื้นที่ใดได้นำหลักการท่องเที่ยวเชิงนิเวศไปใช้ในการปฏิบัติอย่างเหมาะสมจะเกิดประโยชน์ต่อพื้นที่และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายและยังนำไปสู่การพัฒนาที่มีความยั่งยืนไปด้วย

2.9 กรอบแนวคิดในการศึกษา

